

Кому прикре наше діло, нам воно святе!

К оли 1 серпня 1914 року знахабніла, вишколена і озброєна російська орда почала війну на галицьких землях і спалахнула Перша світова війна, уперше прозвучав патріотичний заклик: «Гей ви, хлопці січовіі...» Добровольців не лічили на «раз, два, три!»: 28 тисяч юних українців записалося до війська! Австрійський уряд злякався, адже ця могутня сила могла знести і їхню владу. Тому дозволила українцям мати армію в 2,5 тисячі чоловік.

Тогочасний напіввійськовий рух у Галичині був представлений товариствами «Сокіл», «Січ» і «Січові стрільці». Саме вони з перших днів Першої світової війни стали основою і монолітом легіону Українських січових стрільців. Провідну роль у формуванні та діяльності усіх трьох товариств відіграли представники української інтелігенції, особливо її літературної гілки: письменники, публіцисти та редактори провідних українських видань. Їх знали, шанували, кожен мав свій авторитет і популярність, адже займалися активною громадянською діяльністю, були світочами і гордістю нації. До таких належали І.Франко і М.Павлик, В.Стефаник і А.Чайковський, О.Маковей і С.Яричевський, К.Малицька і Т.Галіп. Посильну допомогу їм надавали представники нової української еліти: окремі священики, учителі, адвокати.

І.Франко завжди стояв на боці українських патріотів, захоплювався їх героїзмом. У складних умовах Першої світової війни, незважаючи на свою малочисельність, стрільці протистояли московським окупантам, керуючись у своїй боротьбі, перш за все, національними інтересами. Поезії Каменяра «Не пора, не пора!», «Розвивайся, ти, високий дубе» і «Гімн селян-радикалів» (вони уособлювали головні постулати української національної ідеї: «... Нам пора для України жить, ...для України наша любов»), стали невід'ємним атрибутом усіх заходів, що їх постійно проводили січові товариства.

Глибоку шану І.Франка до січового руху засвідчує його поезія «Гей, Січ іде, красен мак цвіте», яка відразу ж стала популярним січовим гімном. Поет у віршованій формі влучно й доступно висловив сутність січової ідеї, її головні засади та принципи: «...Разом руки, разом серця, і гаразд буде», «...В нашій хаті наша воля, а всім зайдам зась», «...Кому прикре наше діло, нам воно святе!»

Разом з російською мовою і російськими законами в Галичині вводилася російська система кабарів, громадського безправ'я та утисків «інородців». Українці разом з німцями й євреями були визнані «неблагонадійними» елементами. Російська влада закрила українські громадські установи, школи і гімназії. Під заборону потрапляли видання українських газет, а також продаж або ж позичання з бібліотек будь-яких українських видань... Русифікація мала доповнюватися наверненням місцевого населення у православ'я... У Львові було пограбовано майно Наукового товариства імені Т.Шевченка та інших українських організацій.

Зі вступом російської армії «визволительки» до Львова, у місті почалися суцільні арешти українських діячів. Вислані до Сибіру В.Охримович, В.Шухевич, опинилися в Росії як заложники С.Федак, К.Паньківський, углиб Росії вивезено митрополита А.Шептицького разом з іншими провідниками греко-католицького духовенства. Початок цих антиукраїнських імперських наступів застав Франка у Криворівні на Гуцульщині. Як свідчить у спогадах М.Заклинський: «Франка московська охранка, мабуть, лише тому не арештувала, що він був важкохворий».

Підґрунтя стрілецьких пісень треба шукати в гімнастичних організаціях і напіввійськових формаціях молоді, що існували в Галичині до 1914 року. У численних гуртках «Січей», «Соколів», стрілецько-пожежних товариствах і створеного напередодні війни Пласту одним з основних завдань було плекати знання і прилучення до історичних традицій українського народу. Там назрівали ідеї відродження української державної самостійності і, як її передумови, створення свого власного війська. В цих осередках вироблялось і звідти поширювалося замилування історичними, похідними та бойовими піснями.

Українські січові стрільці були першими українськими частинами на бойовищах Східної Європи після Полтави 1709, вони мали велике значення для відновлення військових традицій, для зростання українського патріотизму, створення військового словництва, термінології, військового фольклору, пісні й музики

(оркестра УСС); для устійнення форми українського однострою (мазепинка).

Першим кроком до створення свого гласного поетично-музичного надбання було приспособлювання текстів народних пісень до нових обставин. Стрільці актуалізували ці тексти і, за висловом Миколи Голубця, — «мілітаризували». Притому не обходилося без жартів: їдучі відкритими вагонами із Стрия на Закарпаття, що було тоді під Угорщиною, стрільці співали пісню про своїх старшин «Гей ви, хлопці січовії», вживаючи до неї розмашисту угорську мелодію.

Згадуючи той час і замилювання до пісень, у яких «чути було запах стрільного пороху», Михайло Гайворонський писав: «Такі тексти я вибирав і писав до них музику. Мою увагу приковували образи, які постали пізніше — під час війни і революції. Не дивуюся тепер, бо всі, такі як і я, були одної думки, усі були вже готові до світової завірюхи. Бойову пісню творило саме життя: такої саме пісні треба було тоді, за нею питали, її найрадше співали». Пісня стала невідлучною товаришкою стрілецького життя від самого початку.

Ідея заснування «Пресової квартири» Українських січових стрільців зародилася в 1914 році завдяки ініціативі сотника Никифора Гірняка, четарів Петра Герасиміва та Юліана Буцманюка, Івана Іванця, підхорунжого Миколи Угриня-Безгрішного, лікаря Івана Рихла. Як формація січового стрілецтва цей осередок сформувався з початком 1915 року. Головним завданням оригінальної допоміжної культурно-просвітньої структури було збирання, поширення та збереження матеріалів з історії Легіону Українських січових стрільців, збереження традицій стрілецтва. З часом її функції поширилися на духовне, культурне й просвітницьке життя. Стрілецьку музику творили підхорунжі М.Гайворонський, Р.Купчинський, Л.Лепкий, А.Баландюк, Ю.Шкрумеляк та інші. Духовий оркестр під керівництвом підхорунжого М.Гайворонського на весну 1917 року нараховував до 30 музикантів. Працювали струнний та смичковий оркестри, хор під керівництвом підхорунжого Леся Гринішака.

Стрілецькі поезія та музика поєдналися в такому феномені, як стрілецькі пісні, у яких звучали патріотичні, журливі, любовні, жартівливі мотиви.

Із її статуту («Правильника “Пресової квартири УСС”», написаного у лютому 1916 року) бачимо чітко окреслену мету: «...піднести українську свідомість і честь». Шлях до цього забезпечували відділи: історичної хроніки, прикладного мистецтва, видавництва,

музики, співу, які мали «представити докази чинної участі українського народу у війні перед судом історії». Поставлене, зокрема перед відділом музики і співу, конкретне завдання: творити нові пісні та нові мелодії — було успішно зреалізовано народними і професійними поетами та композиторами. Народженню стрілецьких пісень сприяли реальні події, факти, імена, випадки з життя усіх, ставали темами поетичного оспівування, водночас передаючи нащадкам «живі спогади про славне минуле стрілецтва, про бої, смерть та любов, про героїство й жертви, про веселі й сумні переживання товаришів зброї».

Коли почалася Перша світова війна, Р.Купчинському йшов 20 рік, М.Гайворонському — 22-ий, Л.Лепкому — 26-ий... Свідомі та безстрашні юнаки вступили у загін січових стрільців і пройшли з ним всі воєнні шляхи. Як не парадоксально це прозвучить: не було би війни, не народилися б найвідоміші та найпопулярніші пісні Першої світової.

Воістину бояном стрілецтва став Р.Купчинський, який пройшов славний і тернистий шлях з УСС від першого до останнього дня. Хто на Західній Україні не знав і не знає його чудових пісень «Ми йдемо в бій», «Не сміє бути в нас страху», «Вдаряй мечем», «Готуй мені зброю», «Ой там, при долині», «Заквітчали дівчатоньки», «Пише стара мати», «Накрила нічка», «За твої, дівчино», «Ой шумить, шумить», «Ой чого ж ти зажурився», «Ой зацвіла черемха», «Як з Бережан до Кадри», «Як стрільці йшли з України», «Зажурились галичанки», «Пиймо, друзі», «Човник хитається», «Мав я раз дівчиноньку».

Блискучістю і багатогранністю обдарування увійшов в історію УСС і Лев Лепкий, який прибув до легіону в 1915 році. Надзвичайно плідний його січовий пісенний слід: «Гей видно село», «Коби скоріше з гір Карпатських», «Ми йдем вперед», «І снилося з ночі дівчині», «Колись дівчина мила», «Маєва нічка», «Бо війна війною», «Казала дівчина», «Ой поїдем, товариші», «Хай живе».

Поезія, що стала стрілецькими піснями, народжувалась і з-під пера цілої галереї самобутніх поетів, таких як Ю.Назарак («Слава, слава, Отамане», «Нема в світі», «Хлопці, алярм»), П.Карманський («Сповнилась мрія»), Ю.Шкрумеляк («Питається вітер»), М.Голубець («Ой нагнувся дуб високий»), А.Лотоцький («Гімн Коша»), К.Гутковський («Гей ви, хлопці січовії»), М.Гайворонський («Йде січове військо», «Ой впав стрілець», «Ой казала мати», «Прошли гори»).